

УКРАЇНСЬКА МОВА І СФЕРА САКРАЛЬНОГО: ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

УДК 811.161.2; 81:1

ББК 81.411.1; 81.001.22

Марія Скаб

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І СФЕРИ САКРАЛЬНОГО: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглянуто поняття сакрального в сучасній науці, визначено основні аспекти вивчення проблеми „Українська мова і сфера сакрального”, проаналізовано основні досягнення та сформульовано перспективи дослідження.

Ключові слова: сакральне, профанне, українська мова, сакральний стиль, богословська термінологія.

Марія Скаб

Основные направления исследования взаимодействия украинского языка и сферы сакрального: достижения и перспективы

В статье рассмотрено понятие сакрального в современной науке, определены основные аспекты изучения проблемы „Украинский язык и сфера сакрального”, проанализированы основные достижения и сформулированы перспективы исследования.

Ключевые слова: сакральное, профанное, украинский язык, сакральный стиль, богословская терминология.

Maria Skab

Major trends of research of cooperation between the ukrainian language and the sacral sphere: achievements and prospects

The article deals with the notion of sacral in the modern science and definition of the main research aspects of the problem „The Ukrainian language and the sacral sphere”, major achievements are analyzed and prospects of research are stated.

Key words: sacral, profane, the Ukrainian language, sacral style, theological terminology.

Сакральне все більше і більше привертає увагу дослідників різних сфер діяльності людини, оскільки займає значне місце в житті людини, однак розуміння цього поняття далеко не однозначне.

Слово *сакральний* словники іншомовних слів тлумачать так: „Сакральний (від середньолат. *sacralis*, від лат. *sacrum* (*sacri*) – священна річ, дія) – священний; той, що стосується релігійного культу й ритуалу” [11, с. 741]. „Релігієзнавчий словник” за редакцією А. Колодного та Б. Лобовика деталізує це поняття: „Сакральне (від лат. *sacer* – священний) – наділене божою благодаттю. Таким є релігійна віра, таїнства, церква, особи, зведені в священницький сан, речі і дії, що відносяться до релігійного культу. Сакральне, на відміну від мирського, є релігійно санкціонованим” [9, с. 289]; ще більш розширено подає розуміння цього поняття Валентина Шевченко у „Словнику-довіднику з релігієзнавства”: „Сакральне (від лат. *sacer* – священний) – 1. Надприродні істоти, які є об’єктом поклоніння в певному релігійному культі. 2. Релігійні цінності – віросповідання, віровчення, таїнства, церква. 3. Сукупність предметів, осіб, дій, текстів, які входять в систему релігійного культу. Інша назва – священне” [18, с. 313]. Так чи інакше, але сакральне має відношення до релігійного культу.

Роже Каюа, автор монографії „Людина та сакральне” (1939), протиставляє сакральне профанному [3, с. 27]. На його думку, „будь-яка релігійна концепція світу передбачає розрізнення сакрального й профанного, протиставляє світові, де віруючий вільно робить свої справи, провадить діяльність без наслідків для свого спасіння, сферу, де страх і надія паралізують його по черзі, де, як на краю безодні, найменше відхилення в найнезначнішому русі здатне безповоротно згубити його” [3, с. 33], а „ці два світи, сакральний і профанний, строго визначаються лише один через одного” [3, с. 33].

Сакральне в тлумаченні Роже Каюа постає як категорія чуттєвості, „категорія, на якій базується релігійне ставлення, яке надає йому свого специфічного характеру, яка сповнює віруючого відчуттям певної поваги, котре охороняє його віру від посягань розуму, відволікає її від дискусій, розташовує її ззовні й по той бік розуміння” [3, с. 34].

У **релігієзнавстві** існують *універсальна* та *селективна* теорії сакральних явищ [21, с. 1361]. За *універсальною* концепцією, яскравим представником якої є Тома Аквінський, увесь світ є сакральним і будь-який його елемент перебуває в посередньому або безпосередньому зв'язку з Богом. За цією концепцією у всіх сферах життя неможливі позарелігійні вияви. *Селективна* концепція тільки частину навколишньої реальності відносить до сфери *sacrum* („святість”, „святе”), іншу – до *profanum* („позбавлене святості; світське”). Корелятивна пара *sacrum-profanum* („святість-світськість”) взаємно доповнюють одне одного, але водночас „святість” є „протиставленням до того, що є *profanum*” [19, с. 255].

На думку Мірчі Еліаде, автора книги „Священне і світське” (1956), „священне і світське – це два способи буття в світі, дві ситуації існування, які приймає людина в ході історії. Ці способи буття в світі становлять інтерес не тільки для історії та соціології, не тільки як об'єкт історичних, соціологічних та етнографічних досліджень. Адже *священний* і *світський* способи існування свідчать про різницю статусу людини в Космосі. Тому вони цікавлять і філософів, і тих дослідників, які прагнуть пізнати можливі масштаби людського існування” [19, с. 257].

Людмила Софронова аналізує поняття „сакральне / світське” при вивченні **культури**, вважаючи його одним з основоположних, що „реалізується не тільки у співвідношенні релігійного та світського, оскільки у просторі культури завжди існують архаїчні уявлення про сакральне, що вже втратили „смысл космической религиозности” (Еліаде). Час від часу їх смисли активізуються. Усвідомлювані раніше як сакральні, ці уявлення втрачають першопочаткові значення і переходять до розряду міфопоетичних, беручи участь у формуванні художнього начала. Окрім цього, не раз виникають нові, сакральні відмічені феномени, значення яких складаються аналогічно зі значеннями попередніх сакральних” [13, с. 29].

Цікавою видається також думка Людмили Софронової про те, що „опозиція сакральне / світське не встановлюється раз і назавжди, межа між її членами постійно змінюється. Те, що в одну епоху перебуває у зоні сакрального, в іншу – опиняється у сфері світській. Окрім того, упродовж віків домінувальне становище релігійної сфери слабне. Залишаючись усередині себе незмінною, вона вже не в змозі настільки активно впливати на сферу світську, як раніше. Її становище в культурному просторі змінюється, відведений їй колись простір звужується” [13, с. 30]. І далі: „Очевидно, що відношення сакрального і світського по-різному виявляється в різні епохи. Коли сакральне перебуває в чіткій ізоляції від світського і обидві сфери культури нібито не пересікають межу, що їх розділяє, вони перебувають у стані відносного спокою. Але у відповідний момент він може порушитися [...]. Тоді змінюються обриси світського. Також сакральне буває готове до того, щоб сприйняти вплив світського. У результаті картина взаємодії світського і сакрального постійно змінюється” [13, с. 30-31].

Останнім часом особливо активно вияви *sacrum*-у почали досліджувати **літературознавці** (див., наприклад, дуже цікаву монографію Ігоря Набитовича [7]), оскільки, як пише Леонід Рудницький, однією з головних ознак українського письменства від „ранніх початків до сьогодні є його релігійність. Коли б мати такий магніт, що виявляє усі прояви релігії й приложити його до української літератури, то вона б завалилася: після витягнення з неї усіх тем і мотивів мало що б залишилося” [10, с. 823] (Лорина Тодорова говорить про „ідеогенетичний „зв'язок” між Біблією та літературою” [15, с. 79]).

На думку Романа Мниха, традиція вивчення проблеми *sacrum* у літературі відображає два полюси досліджень. По-перше, *sacrum* вивчають у традиційній, запропонованій у свій час М. Еліаде „аксіологічній” парадигмі „*sacrum-profanum*”, і в цьому випадку в літературному творі вивчають та інтерпретують семантику і символіку давніх міфологічних структур, що визначають архетипну орієнтацію людини у світі та суспільстві. Другий аспект *sacrum* представлений дослідженням власне релігійної, і навіть вужче – християнської проблематики в художньому тексті, аксіологічний ракурс тут зміщений у напрямку християнських орієнтацій та цінностей. Такою є більшість робіт польських дослідників, для яких проблема *sacrum* в літературі завжди становила особливий інтерес [6, с. 280].

Отже, сакральне можна розуміти широко і вузько. За нашими спостереженнями, українська мовознавча традиція стоїть ближче до польської; їй більше підходить визначення польського вченого С. Савицького: „*Sacrum*... – це все, що в якийсь спосіб переступає реальність і дочасність, вказуючи на існування „надреальної” дійсності, від якої людина є узалежнена, яка виводить на яв сенс її існування, тлумачить її трансценденцію. Це те все, що стосується релігії й віри в „надприродне”, але одночасно відрізняється від того, що окреслюємо як „магічне” чи „фантастичне” [22, с. 95].

Аспекти вивчення проблеми вираження сакрального у мові, засобами мови різноманітні. Нижче зупинимося на основних напрямках дослідження сфери сакрального через мову. Свої спостереження базуємо на матеріалах спеціалізованих конференцій (Львів, 1998 [14]; Київ, 2000 [17]; Херсон, 2004 [8]) статтях, уміщених у фахових журналах, збірнику „Біблія і культура”, частково збірниках різних вузів, та основних монографіях з проблеми.

Проблему **української мови серед інших сакральних мов** досить широко обговорювали на конференціях 1998 року „Сучасна українська богословська термінологія: від історичних традицій до нових концепцій” та 2000 року „Християнство й українська мова”, хоча, зауважимо, ці питання ще раніше ґрунтовно були опрацьовані Іваном Огієнком та Василем Німчуком. В Україні сьогодні уже не піддають сумніву здатність української мови бути мовою богослужіння, основна проблема полягає в тому, якою мірою використовувати в цій мові церковнослов'янські елементи (див. студії Василя Німчука, єпископа Ігоря Ісіченка, архієпископа Августина, Лілії Петрович, Надії Бабич, Федора Медведя, Алли Медвідь, Стефанії Лісняк, Костянтина Германа, матеріали круглого столу „Мова молитовна, мова церковна” на конференції у Львові тощо). Близькими до цих проблем є питання про стосунки української мови та церковнослов'янської (над ними працюють Василь Німчук, Микола Штець, Марія Скаб, Тетяна Мороз, Світлана Корнієнко, Оксана Федунівич-Швед, Тетяна Новікова та ін.).

У зв'язку з цим надзвичайно актуальними є **питання перекладу богослужбової літератури та богослужбових книг** (цей аспект студіюють Василь Німчук, Петро Галазда, Леся Звонська-Денисюк, Олесь Федорук, Наталя Пухальська, схм. Венедикта Щурат-Глуха, Стефанія Лісняк, Іван Лучук, Олександр Кислюк, Микола Ярмолук, Уляна Головач, Андрій Ясіновський, Іванна Карбовнік, Марія Кольбух, Галина Чуба та ін.).

Виходячи із протиставлення сакральне – профанне, наступну проблему сформулюємо як **функціонування сакрального в сакральному стилі**. До цих проблем відносимо:

– становлення, розвиток та сучасне функціонування сакрального (конфесійного, богословського, церковного, релігійного) стилю української літературної мови (див. праці Василя Задорожного, Надії Бабич, Миколи Лесюка, Тетяни Майданович, Галини Лисої, Уляни Добосевич, Наталії Дзюбишиної-Мельник та ін.);

– особливості мови українських сакральних текстів (Святе Письмо досліджують Василь Німчук, Юлія Юсип-Якимович, Галина Тимошик, Світлана Харченко, Надія Бабич, Тетяна Мороз, Людмила Ткач, Мар'ян Скаб, Марія Скаб, Алла Галас, Микола Лесюк, Світлана Лук'янчук, Ірина Судук, Олександр Вакуленко та ін.; зокрема Учительні Євангелія – Галина Чуба, Галина Стрельчук; псалтирі – Оксана Ковач; катехізиси – Адам Фаловський; релігійну пресу – Наталя Дзюбишина-Мельник; духовну поезію – Ігор Грималовський, Софія Гарбуз; написи на сакральних предметах у закарпатських церквах – Михайло Приймич; церковні проповіді – Зоряна Куньч, Левко Полюга, Надія Бабич, Оксана Зелінська, Андрій Панченков, зокрема проповіді митрополита Іларіона – Ірина Павлова, Йосифа Сліпого – Ольга Петришина, Андрея Шептицького – Микола Лесюк; церковні послання – Світлана Богдан, Ніна Гуйванюк; молитви – Надія Бабич, Мар'ян Скаб, Ніна Гуйванюк, Оксана Даскалюк; колядки – Ніна Гуйванюк, Наталія Руснак, апокрифічні збірники – Тетяна Бичкова тощо);

– українська богословська термінологія, її становлення, розвиток та функціонування (у цій сфері працюють Юрій Ясіновський, Валентина Федонюк, Зоряна Куньч, Надія Бабич, Михайло Петрович, Андрій Кравчук, Наталя Піддубна, Світлана Бібла, Наталія Пуряєва, Галина Наконечна, Олександра Антонів, Ганна Дидик-Меуш, Олег Прискока, Олександра Іващенко, Юрій Осінчук та ін.);

– функціонування онімів у сфері сакрального (Михайло Лесів, Надія Осташ, Ірина Бочарова, Тетяна Коробко досліджують назви релігійних свят; Світлана Медвідь-Пахомова, Ірина Фаріон, Любов Осташ – вплив християнства на антропонімійну систему української мови тощо).

Проблеми **функціонування сакрального у профанному**, на наш погляд, це:

– вплив Біблії, конфесійного стилю, діяльності священників на українську літературну мову (досліджують Василь Німчук, Лариса Шевченко, Галина Бурдіна, Олена Шимко, Галина Мацюк, Людмила Ткач та ін).

– функціонування релігійної лексики в художньому стилі вивчають Наталія Журавльова (у народній поезії), Олена Матушек, Ірина Гуцуляк (у літературі бароко), Лідія Гнатюк (у мовній картині світу Г. Сковороди), Надія Сологуб (в українській літературі XIX – XX ст.), Альбіна Ковтун, Марія Крупа (у художній прозі кінця XIX – XX ст.), Квітлана Гриньків, Наталя Каторож (у поезії Євгена Маланюка), Людмила Бондаренко (у поезії Дмитра Загула), Галина Плугатор (у поезії визвольних змагань 1943–1954 рр.), Юлія Браїлко (у поезії 60-80-х рр. XX ст.) та ін.; Тамара Маркотенко вивчає відображення православної віри у фразеологічних одиницях родильної обрядовості; Мирослава Олійник – фразеологізми зі значенням „померти” у гуцульських говірках та ін.

На жаль, до цього часу практично відсутні дослідження функціонування сакральної лексики у публіцистичному стилі, які вважаємо цікавими й перспективними.

Не менш привабливим у цьому розумінні є і **вивчення сакрального не лише в синхронії (на певному історичному зрізі), але й у діахронії**.

Г. Яворська з посиланням на В. Іванова та Т. Гамкрелідзе [2, с. 476] пише: „уже в найдавніші часи мовлення осмислювалося у зв'язку з кардинальною семіотичною опозицією „священне” – „профанне”” [20, с. 18]. На думку Г. Межжеріної, загальне протиставлення *сакральний – мирський (профаний)* визначає модус усього набору протиставлень усередині моделі світу часів Київської Русі [5, с. 19]. Можна припустити, що цей чинник є дієвим і в пізніші періоди.

Сакральна сфера може зазнавати певних різноспрямованих змін, які описують термінами *сакралізація* та *десакралізація*. „Сакралізація (від лат. sacer – священний) – 1. Поширення впливу релігії на сферу свідомості, духовну культуру особи, групи, суспільства. 2. Надання матеріальним предметам, особам, окремим діям тощо магічних

властивостей, розуміння їх як сакральних” [18, с. 312–313]. Поняття „десакралізації” словники релігійних термінів не подають, однак можемо вивести його тлумачення як „звуження впливу релігії на сферу свідомості, духовну культуру особи, групи, суспільства” та „припинення надання матеріальним предметам, особам, окремим діям тощо магічних властивостей, розуміння їх як сакральних”.

Науковці визнають, що упродовж розвитку російської культури, у процесі її секуляризації дихотомія сакральне / профанне зазнавала руйнування: „Домінувальне становище релігійної сфери слабшало. Залишаючись всередині себе незмінною, вона уже була не в змозі так активно впливати на сферу світську, як раніше” [13, с. 30]. Але оскільки цей процес не міг пройти одномоментно, то „поступово відбувалася взаємодія уявлень про „горне” і „дольне”, відображених у цих поняттях, що створювало умови для появи нових смислів. Тому сакральне не зникало, володіючи величезною смисловою енергією, воно насичувало своїми значеннями профанне, викликаючи культурні мутації слова” [1, с. 93]. Л. Софронова зауважує, що будь-яка „культура не існує без сакральних смислів. Відмовившись від одних, вона знаходить інші і береться їх оформляти за тими ж правилами, що й попередні, які нікуди не йдуть із пам’яті культури” [12, с. 11]. Так, свого часу ми говорили про народження нового значення лексеми *душа* – „основне в чому-небудь” і його актуалізацію у ХІХ ст.; перехід сакрального в несакральне виразно спостерігаємо у словах типу *спасибі, пробі, простибі* через деетимологізацію; частковий перехід несакрального в сакральне вбачаємо у словах *обоженювати, боготворити* тощо.

Українські вчені мають певні здобутки у царині **порівняльного аналізу функціонування сакрального в різних мовах**: Алла Кравчук вивчає біблійні образи в мовній свідомості українця та поляка, Олександр Чередниченко та Ірина Забула – Великдень, Пасха, *Râques* у фразеології української та французької мов, Євген Жерновой – конотативні значення релігійних термінів у французькій та українській мовах тощо. Однак таких робіт украй мало. До речі, українські лінгвісти працюють і над сферою сакрального в інших мовах (див., наприклад, праці Наталії Слухай).

З’ясовуючи **джерела сакрального**, можна говорити про джерела власне понять: язичницьке, християнське, буддистське чи з інших релігій (наприклад, Галина Кузь – про вплив християнського світогляду на компонентний склад і функції вигуків фразеологізмів) та слів – лексика питома та запозичена (грецьке, латинське, польське, церковнослов’янське тощо).

Загальновідомо, що в українській культурі, а відповідно в українській мові дивним чином переплелися язичницькі та християнські елементи з переважанням останніх, однак є й елементи інших культур. Микита Толстой писав: „Середньовічна і „традиційна” духовна культура у слов’ян складалася із трьох генетично різних компонентів: 1) християнства, пов’язаного із церковною догматикою, привнесеного ззовні з грецької Візантії чи латинського Риму, 2) язичництва, успадкованого із праслов’янського періоду, споконвічного для його носіїв, і 3) „антихристиянства” (чи ахристиянства), частіше за все знову ж таки язичництва, але неслов’янського походження, яке проникло у слов’янське народне середовище разом із християнством чи іншим (субстратним, інтерферентним) шляхом. Правда, третій компонент виявляється в наш час і виявлявся та побутував у минулому не настільки рельєфно, яскраво і стійко, як перші два компоненти... Цей третій компонент народної духовної культури міг бути різного походження, але насамперед візантійського, а також фракійського (чи фракко-ілірійського) і т. ін.” [16, с. 57].

Про важливість вивчення спадщини інших народів писав і Мірча Еліаде: „Для того, щоб вийти в ширше релігійне русло, корисно було б познайомитися з фольклором європейських народів, в їх віруваннях, звичаях, відношенні до життя і смерті ще проступає безліч давніх релігійних ситуацій... Вивчивши сучасні європейські аграрні

товариства, можна зрозуміти релігійний світ землеробів епохи неоліту. У більшості випадків звичаї та вірування європейських селян дають уявлення про більш древню культуру, ніж та, що ми знаходили в міфології Давньої Греції. Справді, більшість сільських жителів Європи були навернені в християнську віру більше тисячі років тому. Але вони зуміли включити в християнство значну частину своєї дохристиянської релігійної спадщини, що дійшла з часів глибокої давнини. Було б неточним думати, що європейські селяни через ці причини не є християнами. Однак варто визнати, що їх релігійність не зводиться лише до історичних форм християнства; вона зберігає якусь космічну структуру, майже повністю відсутню у досвіді християн-міщан. Можна говорити про якесь первинне, доісторичне християнство. Навертаючись до християнства, європейські селяни включили в це нове вірування космічну релігію, яку вони зберігали з доісторичних часів” [19, с. 331].

Ознака сучасного етапу розвитку лінгвістики – **вивчення сакрального з погляду різних парадигм: порівняльно-історичної, системно-структурної чи когнітивної**. Переважна більшість робіт виконані в традиційному порівняльно-історичному ключі (наприклад, кандидатські дисертації Наталії Пуряєвої, Наталії Піддубної, Юрія Осінчука), частково у руслі системно-структурному (типовий приклад: розвідка Ольги Лози „Структурно-семантична характеристика композитів у богословській лексиці XVI–XVII ст.”). Ми хотіли б детальніше зупинитися на когнітивному підході до вивчення сакрального. Зауважимо, що проблема концептуалізації сакральної сфери засобами української мови останнім часом стала дуже актуальною: у цій царині працюють Людмила Вороновська, вивчаючи вербалізацію етнічних архетипів у релігійному житті українців, Ксенія Сімович – семантику архетипу „хрест” в українській мові, Оксана Ясіновська – морально-етичну лексику Нового Завіту в ракурсі когнітивної лінгвістики, Марія Скаб – концептуалізацію сакральної сфери на матеріалі концепту ДУША, Тетяна Вільчинська – концепти БОГ, БОГОРОДИЦЯ, ПРОРОК на матеріалі поезії XVII–XX століть, Петро Мацьків – концептосферу БОГ, Наталія Мех – концепти СЛОВО, МОВА, ДУМКА, РОЗУМ у біблійних текстах, Алла Данілова – концепт ХРЕСТ, Наталія Венжинович – концептуалізацію сакральної сфери засобами фразеології та інші.

На наш погляд, дослідження сакральної сфери з когнітивного погляду є надзвичайно цікавим і важливим, дає змогу не лише з’ясувати закономірності концептуалізації та категоризації дійсності у мові, а й виявити тенденції розвитку та функціонування людського суспільства загалом.

Ми цілком погоджуємося з Володимиром Манакіним у тому, що когнітивна лінгвістика – це „закономірний крок мовознавства у майбутнє століття і тисячоліття, в яких, безсумнівно, уявлення про мову та її природу кардинально зміняться. Напрямок змін слід очікувати у вимірах переосмислення людством наукових та трансцендентних, у тому числі релігійних, знань, у гармонійному примиренні та поєднанні різних видів людських знань у пошуках єдиної істини” [4, с. 10–11].

Так, зокрема, наші спостереження над динамікою розвитку концепту ДУША в українській мові засвідчують, що у процесі концептуалізації аналізованої ділянки дійсності сакральна сфера є визначальною: саме різноманітні аспекти релігійного значення послужили основою для творення похідних значень, нових слів, фразеологічних одиниць, різноманітних образних слововживань. Звичайно, у функціонуванні концепту впродовж віків відбувалися зміни під впливом як поза-, так і внутрішньомовних чинників. Основними екстралінгвальними чинниками концептуалізації сфери ДУША, яка поступово звужувала свою сакральну частину і розширювала несакральну, були: зміна уявлень про саме явище, вплив християнської релігії, що прийшла на зміну язичницьким уявленням і поєдналася з ними, пізніше загальна тенденція секуляризації, місце релігії в суспільстві; до

внутрішньомовних чинників відносимо рух від конкретного до абстрактного, а також тенденцію до метафоризації. На наш погляд, такі закономірності характерні і для інших мовних концептів сакральної сфери, оскільки вона значною мірою відображає реальний стан речей у світі, який, незважаючи на ставлення до нього суспільства, є постійним, незмінним.

Практичне застосування знань про сакральну сферу зумовлює актуальність студіювання й інших проблем:

– **сакральна сфера і лексикографія** (тут маємо здебільшого праці про репрезентацію релігійної лексики в певних лексикографічних працях, наприклад: Михайла Петровича – про літургійні терміни в „Релігієзнавчому словнику”, Любові Струганець – про богословську термінологію у словниках ХХ ст., Марії Скаб – у „Словнику української мови”, Ірини Черненко – в „Російсько-українському словнику наукової термінології”, Бориса Галаса – в рукописній лексикографії, Ольги Кровицької – у перекладних лексикографічних працях XVI–XVII ст. Особливу увагу хочемо звернути на роздуми Галини Наконечної про досвід укладання „Словника богословських синонімів”, Ігоря Шевченка – про лексикографічну систему Святого Письма та автоматизовану систему лексичної параметризації українського перекладу тексту Біблії. На жаль, практичний вихід, наскільки нам відомо, поки що лише один – це праця Наталії Пуряєвої „Словник церковно-обрядової термінології”;

– **сакральна сфера і правопис** (ці проблеми цікавлять Василя Німчука, Михайла Кондора, Ольгу Федик, Олександру Захарків, Мирослава Трофимука, Наталю Рибак та ін.);

– **лінгводидактика і сфера сакрального** (див. праці Зоряни Каспришин, Людмили Федаш, Лесі Антонів).

Аналізована тема має великі **перспективи дослідження**. Так, варто було б звернути увагу на вивчення опозиції сакрального і профанного в сучасному світі, химерне поєднання елементів різних релігій у сучасній літературі (наприклад, у творах Любка Дереша).

Цікаво було б порівняти результати вивчення цієї проблеми мовознавцями, літературознавцями, культурологами та вченими інших галузей знань. Очевидно, дослідники різних наук спостерігатимуть однакові закономірності. Скажімо, Мірча Еліаде писав, що „світське існування ніколи не трапляється в чистому вигляді. Яким би не був ступінь десакралізації світу, людина, що обрала світський спосіб життя, не здатна повністю позбутися від релігійної поведінки”, „навіть якнайсвітськіше існування зберігає в собі сліди релігійних оцінок світу” [19, с. 261]. І далі: „Ми не стверджуємо, що іудаїзм чи християнство запозичили ті чи ті міфи або символи в релігіях сусідніх народів; у цьому немає потреби: іудаїзм опирається на всю первісну історію і на всю тривалу історію релігій, де всі ці поняття уже існували [...] ...історії не вдалося корінними чином змінити структуру давньої символіки. Історія послідовно додає до неї нові значення, не порушуючи загальні структури символу” [19, с. 317–318]. Ці ж закономірності ми спостерегли і при вивченні формування концепту ДУША в українській мові.

Отже, у кожному з означених напрямків зроблено чимало, однак є ще багато невивчених проблем, інколи й цілі прогалини. Більше того, на наш погляд, на часі вже узагальнювальні роботи про історію формування релігійної та церковної лексики, її місце у словниковому складі української мови та й загалом про мову сакрального.

Література

1. Вендина Т. И. Старославянский язык и его влияние на формирование концептосферы языка русской культуры / Т. И. Вендина // Межъязыковое влияние в истории славянских языков и диалектов: социокультурный аспект : сб. статей / под ред. и с предисл. Т. И. Вендиной / Рос. академия наук. Ин-т славяноведения. – М. :

Институт славяноведения РАН, 2007. – С. 16–109.

2. Гамкрелидзе Т. В. Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры / Т. В. Гамкрелидзе, Вяч. Вс. Иванов. – Тбилиси : Изд-во Тбилисского университета, 1984. – Т. I–II. – 1328 с.

3. Каюа Р. Людина та сакральне : Вид., доп. трьома додатками про секс, гру, війну в їхньому відношенні до сакрального / Роже Каюа ; [пер. з фр. Усик А. В.]. – К. : Ваклер, 2003. – 238 с.

4. Манакін В. Когнітивна лінгвістика і контрастивна семантика / В. Манакін // Наукові записки. – Серія : Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 1999. – Вип. 16. – С. 10–14.

5. Межжеріна Г. В. Людина в мовній картині світу часів Київської Русі : монографія / Г. В. Межжеріна. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2006. – 448 с.

6. Мних Р. Sacrum как литературоведческая категория (о двух аспектах концепции символических форм Э. Кассирера / Роман Мних // Біблія і культура : зб. наук. статей. – Вип. 3. – Чернівці : Рута, 2001. – С. 279–282.

7. Набитович І. Універсум sacrum'у в художній прозі (від Модернізму до Постмодернізму) / Ігор Набитович. – Дрогобич ; Люблін : Посвіт, 2008. – 600 с.

8. Південний архів. Філологічні науки: Збірник наукових праць. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2004. – Вип. XXIV. – 285 с.

9. Релігієзнавчий словник / [за ред. проф. А. Колодного і Б. Лобовика] ; Укр. асоціація релігієзнавців. Відділення релігієзнавців Ін-ту філософії НАН України. – К. : Четверта хвиля, 1996. – 390 с.

10. Рудницький Л. Вияви релігійності в українській советській літературі: 1953–1988. Спроба аналізу / Л. Рудницький // Збірник праць Ювілейного Конгресу в 1000-ліття хрищення Руси-України. – Мюнхен, 1988/1989. – С. 823–846.

11. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. – [вид. друге, випр. і доп.] – К. : Гол. ред. Укр. рад. енци., 1985. – 966 с.

12. Софронова Л. А. Введение / Л. А. Софронова // Опозиция сакральное / светское в славянской культуре / Рос. акад. наук, Ин-т славяноведения; [отв. ред.: Л. А. Софронова, М. В. Лескинен]. – М., 2004. – С. 4–12.

13. Софронова Л. А. Культура сквозь призму поэтики / Л. А. Софронова. – М. : Языки славянских культур, 2006. – 832 с. – (Studia philologica).

14. Сучасна українська богословська термінологія: від історичних традицій до нових концепцій : матер. Всеукр. наук. конф. – Львів, 1998. – 351 с.

15. Тодорова Л. Библията и нейното място в историята на европейската литература / Лорина Тодорова. – В. Търново : Faber, 1999. – 188 с.

16. Толстой Н. И. Язык и народная культура : очерки по славянской мифологии и этнолингвистике / Н. И. Толстой. – М. : Индрик, 1995. – 512 с.

17. Християнство й українська мова : матеріали наук. конф. – Львів : Вид-во Львів. Богосл. Академії, 2000. – 514 с.

18. Шевченко В. М. Словник-довідник з релігієзнавства / В. М. Шевченко. – К. : Наук. думка, 2004. – 560 с.

19. Элиаде Мирча. Священное и мирское / Мирча Элиаде // Элиаде Мирча. Миф о вечном возвращении / переводы с франц. ; науч. ред. В.П. Калыгин, И.И. Шептунова. – М. : Науч.-исслед. центр „Ладомир”, 2000. – С. 249–356.

20. Яворська Г. М. До проблеми „найвної лінгвістики” / Г. М. Яворська // Лінгвістичні студії. – Вип. III. – Черкаси : БРАМА-ІСУЕП, 1999. – С. 13–20.

21. Dybciak K. Literatura wobec religii – izolacja czy przenikanie? / K. Dybciak // Znak. – 1977. – Nr. 11–12 (281–282). – S. 1359–1371.

22. Sawicki S. Wartość – Sacrum – Norwid / S. Sawicki. – 1994. – S. 95–103.